

ABDULLAH EYYUBÛ

Dr. Mehmet EFENDİOĞLU

7.4.1957 tarihinde Batı Trakya'nın Gümülcine şehrinde doğdu. İlkokuldan sonra medrese eğitimi gördü. 1974 yılında eğitimini sürdürmek amacıyla Türkiye'ye geldi. 1979 yılında Balıkesir İmam-Hatip Lisesi'nden, 1984 yılında da Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'nden mezun oldu.

1985 yılında Diyanet İşleri Başkanlığı vaizi olarak göreve başladı. Haseki Eğitim Merkezi Mastır-Doktora bölümünü bitirdi. Bu arada Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'ne bağlı olarak Hadis dalında çalışmalar yaptı. 1991 yılında "Arap Olmayan Sahâbiler" isimli çalışmasıyla manastırını, 1998 yılında da "Sahâbeye Yöneltilen Tenkitler" isimli teziyle doktorasını tamamladı.

Evli ve iki çocuk babası olup Arapça, İngilizce, ve Yunanca bilmekte, ilmî çalışmalarına Diyanet-İslâm Ansiklopedisi'nde madde yazarak sürdürmektedir.

A. Hayatı ve Hizmetleri:

XVIII. asrın ikinci yarısı ile XIX. asrın ilk yarısında yaşayan ve yaşadığı dönemde Eyüp semtinde çok önemli hizmetler görmüş olan Abdullah Eyyübî, kaleme aldığı eserlerde kendisini Abdullah b. Mehmed Salih b. İsmail el-İmâmü'l-evvel bi-Câmi-i Ebû Eyyüb el-Ensârî şeklinde tanıtmaktadır.⁽¹⁾ Hayatından bahseden eserlerde belirtildiğine göre o henüz hayatta iken "Risülkurrâ" olarak meşhur olmuş, vefatından sonra da ismiyle birlikte bu lâkapla anılır olmuştur.⁽²⁾

Abdullah Eyyübî doğma-büyüme Eyüplüdür. "Eyüplü" anlamına gelen ve kendisinin de zaman zaman kullandığı "Eyyübî" şeklindeki nisbesi bunu açık bir şekilde göstermektedir.⁽³⁾

Abdullah Eyyübî'yi daha iyi anlayabilmek ve doğru bir şekilde değerlendirebilmek için yaşadığı dönem ile yetiştiği çevre hakkında kısaca bilgi vermekte yarar vardır. O, XVIII. asrın ortalarında hayata gözünü açtığı zaman Osmanlı Devleti dünya ülkeleri arasında henüz birinci devlet konumunda idi. Ancak hızla kalkınan ve güçlenen Rusya ile diğer Avrupa devletleri karşısında sürekli geriliyordu. Nihayet 1774 yılında Ruslarla imzalanan Küçük Kaynarca anlaşması bir dönüm noktası oldu ve bu tarihten sonra Osmanlı Devleti dünya sıralamasında dördüncü devlet konumuna düştü.⁽⁴⁾ Abdullah Eyyübî o sıralarda henüz 18 yaşında idi ve medrese tahsili görüyordu.

Osmanlı Devletinin karşı karşıya kaldığı bu durum devlet yöneticilerini, orduyu yani Yeniçeri Ocağını ve halkı büyük bir karamsarlığa sürüklemiş, ümitsizliğe düşürmüştü. Doğal olarak karamsarlık ve ümitsizlik çare değildi. Bu ortamdan sıyrılıp devleti yeniden eski gücüne ulaştırmak için bir arayış içine girmek gerekiyordu. Nitekim öyle de oldu. Ancak bu arayış iki farklı görüş ortaya çıkardı. Sultan I. Abdülhamîd (saltanatı: 1774-1789), III. Selîm (saltanatı: 1789-1807) ve II. Mahmûd (saltanatı: 1808-1839) gibi sultanlar yanında bir çok yönetici ve ilim adamı devleti her yönüyle yeniden yapılandırmayı ve Avrupa tekniği ile standartlarına uygun bir anlayışla kalkındırmayı düşünür ve bu yönde program-

lar tatbiki koyarlarken, Yeniçeriler ile ilmiye sınıfından ve halktan büyük bir kesim bunların karşısında yer alarak devleti Osmanlı'yı eskiden güçlü kılmış olan klasik anlayışı ve dinamikleri harekete geçirmek suretiyle güçlendirmeyi düşünmüş ve savunmuşlardır.⁽⁵⁾

Ortaya çıkan iki taraf arasında yaklaşık bir buçuk asır devam edecek bir mücadele dönemi başlamıştır. Üzülerek belirtelim ki, bu mücadele dönemindeki çekişmeler Osmanlı Devleti'ne çok pahalıya mal olmuş, pahalıya mal olmak bir yana ayaklanmaların, çatışmaların, hatta savaşların çıkmasına neden olmuş, bütün bunlarla ciddi yaralar alıp zayıflayan devlet sonunda yıkılıp gitmiştir.

İşte Abdullah Eyyübî bu ayrışmanın ve kavgaların başladığı bir dönemde 1756 tarihinde⁽⁶⁾ bugünkü Eyüp semtimizin o gün için Eyüp Sultan olarak bilinen mahallesinde dünyaya geldi.⁽⁷⁾ Babası Mehmed Salih Efendi'nin hayatı hakkında kaynaklarda bilgi bulunmamakta ise de ilim ehli bir kişi olduğu anlaşılmaktadır. Annesi ile ilgili her hangi bir kayda rastlanmamıştır.

Abdullah Eyyübî eğitime devrin geleneğine uygun olarak Kur'an-ı Kerîm, Arapça yani Sarf ve Nahiv ilimlerini okuyarak başladı. Onun bu çocukluk dönemindeki hocaları hakkında kaynaklarda bilgi verilmemiştir. Ancak ilk eğitimini tamamlamasından sonra, önceleri Eyüp kadılığı ve Saray hocalığı gibi görevlerde bulunan, akabinde de Şeyhulislâmlık makamına getirilecek olan Hamîdî-zâde Mustafa Efendi'ye (ö. 1793) talebe olduğunu⁽⁸⁾ göz önüne alırsak onun iyi hocaların yanında yetiştiğini söyleyebiliriz.

Hamîdî-zâde, klasik-yenilikçi çekişmelerinde yenilikçi çizgiyi savunan ve yenilikçi padişah Sultan III. Selîm'e icraatlarında yardımcı olan bir kişidir.⁽⁹⁾ Abdullah Eyyübî Tefsir ve Hadis ilimlerini onun yanında tahsil ederek icazet aldı ve alimlik payesini elde etti.⁽¹⁰⁾ Bir ara devrin meşhur alimlerinden biri olarak tanınan Gelenbevî İsmail Efendi'nin (ö. 1791) derslerine devam etti.⁽¹¹⁾ Gelenbevî de yenilikçi bir kişi olarak bilinmektedir ve Sultan III. Selîm'i uygulamalarında desteklemiştir. O, dinî ilimler yanında mantık, matematik, geometri ve cebir ilimlerinde

(1) Arapça olan bu cümle "İsmail oğlu Mehmed Salih'in oğlu Ebû Eyyüb el-Ensârî Camii Başımamı Abdullah" anlamındadır. Geçtiği yerler için örnek olmak üzere bkz. Abdullah Eyyübî, *Tuhfetü'l-İmâm fi mesâilî's-siyâm*, vr. 1'; aynı müellif, *Risâle fi Kurâti's-Seb'a ve'l-Aşera ve't-Takrîb*, vr. 153°.

(2) Bağdadlı İsmail Paşa, *Hedyyetü'l-ârifin*, I, 489; Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 379.

(3) Abdullah Eyyübî, eserlerinde kendisini tanıtırken Eyüplü olduğunu özellikle vurgular. Örnek olmak üzere bkz. *Müteşâbihâtü'l-Kur'an*, s. 76.

(4) Ahmet Akgündüz, *Bilim-meyen Osmanlı*, s. 221-222.

(5) Kemal Beydilli, "Islahat", *DİA*, XIX, 174-185.

(6) Hicrî 1252 yılına tekabül eden 1836 yılında 80 yaşında vefat ettiği göz önüne alınarak yapılmış bir tespittir. Vefat tarihi için bkz. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, III, 396; Ali Turgut, "Abdullah Eyyübî", *DİA*, I, 102.

(7) Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 379.

(8) Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi*, II, 739. Hamîdî-zâde hakkında ayrıca bkz. Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, V, 149.

(9) İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, IV/2, 507-510. Hamîdî-zâde'nin icraatlarından bir nümüne görmek için bkz. Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, V, 18.

(10) Ali Turgut, "Abdullah Eyyübî", *DİA*, I, 102.

(11) Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi*, II, 739.

(12) Gelenbevi'nin hayatı ve ilmî kişiliği için bkz. Şerafettin Gölcük-Metin Yurdağur, "Gelenbevi", *DİA*, XIII, 552-555.

(13) Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi*, II, 739.

(14) Abdullah Eyyûbî, *Risâle fi Kirâatî's-Seb'a ve'l-Aşera ve't-Takrîb*, vr. 164^b.

(15) Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi*, II, 738.

(16) Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 379.

(17) Abdullah Eyyûbî, *Risâle fi hakkı Hazret-i Ebû Eyyûb el-Ensârî*, vr. 114^a, 145^a; Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, VI, 123.

(18) Abdullah Eyyûbî, *Hediyetü'l-huccâc*, vr. 1^b; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, III, 396.

(19) Abdullah Eyyûbî, *Risâle fi Kirâatî's-Seb'a ve'l-Aşera ve't-Takrîb*, vr. 153^a.

(20) Abdullah Eyyûbî, *Hediyetü'l-huccâc*, vr. 1^b.

(21) Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, III, 396; Ali Turgut, "Abdullah Eyyûbî", *DİA*, I, 102.

(22) Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 379; Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi*, II, 738.

(23) Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, III, 396.

(24) Eserlerini topluca görmek için bkz. Bağdadlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-ârifin*, I, 489; Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, III, 396; Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 379-381.

(25) *İzhar Şerhi* olan bu eserin bir çok yazma nüshası bulunmaktadır. Örnek olmak üzere bkz. Süleymaniye ktp., Dârü'l-Mesnevî blm., 494.

(26) İstanbul, 1282, 1309.

(27) Bu eser Molla Câmî'nin (ö. 1492) *el-Fevâidü'z-Ziyâiyeye* isimli *Kâfiye* şerhine Tokatlı Muharrem Efendi (ö.1591) tarafından yazılan ek-sik bir hâşiyenin "Bedel" bah-sinden itibaren aynı usulde kaleme alınmış bir tekmilesi-dir. Bir çok baskısı yapılmıştır (İstanbul, 1259, 1266, 1274, 1283). Eser hakkında bilgi için bkz. Yusuf İlyan Serkis, *Mu'cemü'l-matbûâtî'l-Arabiyye*, II, 162.

(28) Bağdadlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-ârifin*, I, 489; Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 380.

(29) Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, VI, 123.

de ihtisas sahibi idi.⁽¹²⁾ Hamîdî-zâde Abdullah Eyyûbî'yi dinî ilimler alanında, Gelenbevi ise müsbet ilimler konusunda yetiştirmiş ve şekillendirmişlerdir.

İyi bir medrese tahsili görek eğitimini tamamlayan Abdullah Eyyûbî, diğer taraftan seçkin bir hafız ve kurrâ olarak yetişmiştir. Onun asıl ihtisas sahibi olduğu alan Kırâat ilmidir.⁽¹³⁾ Bu konudaki üstadları devrin meşhurlarından Yakub Ağa Camii imamı Şeyhulkurrâ Salih Efendi (ö. 1879) ile Ebû Eyyûb el-Ensârî Hazretlerinin türbedarı Na'lî-zâde İbrahim Efendi (ö.?) idi.⁽¹⁴⁾ O bu iki zattan icazet aldı ve Reisülkurrâ unvanını alarak Kur'an kırâati konusunda devrin en üst seviyede mütehasıslarından biri oldu.⁽¹⁵⁾ Kaynaklarda onun tasavvufla ilgilendiğinden ve Murad Buhârî Dergâhı post-nişini Mehmed Efendi'ye (ö.?) intisab ettiğinden de bahsedilmektedir.⁽¹⁶⁾

Abdullah Eyyûbî eğitimini tamamladıktan sonra o gün için önemli bir görev sayılan Eyüp Sultan Camii başımlığına atandı. Ne zaman başladığı kesin olarak bilinmeyen buradaki görevi hayatının sonuna kadar devam etmiştir. Bu esnada caminin hemen yanında bulunan meşrutada ikamet ettiğini ve Dârulkurrâ ile Eyüp Sultan Medresesi'nde sürekli olarak ders okuttuğunu bizzat kendisi haber vermektedir.⁽¹⁷⁾

Kabiliyetli bir hatip olması ve özellikle eğitim alanında başarılı hizmetler vermesi sebebiyle şöhreti artan Abdullah Eyyûbî imamlık ile birlikte başka görevler de üstlenmiştir. Sultan Ahmed Camii Cuma vaizliği ve Valide Camii vaizliği bu görevlerdendir.⁽¹⁸⁾ Yine saraydaki Enderûn'a ve Kapıkulu Sipahi Ocağı'na öğrenci yetiştiren Galatasaray Hümâyunu'nda Kur'an-ı Kerim ve diğer dinî ilimleri okutmuştur.⁽¹⁹⁾

1813 yılında 57-58 yaşlarında bulunduğu sırada gerçekleştirdiği bir hac yolculuğu⁽²⁰⁾ dışında İstanbul'dan ve Eyüp'ten dışarı çıktığına dair her hangi bir bilgiye rastlanmamıştır. Bu husus da onun kusursuz bir İstanbullu ve Eyüplü olduğunu göstermektedir.

Hayatı boyunca siyasete ve idarecilğe

meyletmeyen, herkesin peşlerinden koşup kendilerinde ikbal aradığı yönetici ve siyasetçilere mesafeli duran, yaşadığı karışık ve çalkantılı dönemde insanların büyük bir kısmının taraf olduğu bir zamanda tarafsız kalmaya özen gösteren ve bunu başaran, kendini tamamen Kur'an hizmetine, eğitim çalışmalarına ve te'lîfe adanarak öğrencilerini ve halk kitlelerini bilgilendirmeye ve şuurlandırmaya çalışan Abdullah Eyyûbî, 80 yaşında bulunduğu sırada 1836 yılında doğduğu yer olan Eyüp'te vefat etti.⁽²¹⁾ Cenaze namazı Eyüp Sultan Camii'nde kılındı ve Ebû Eyyûb el-Ensârî Hazretlerinin türbesinin ayak tarafındaki pençerenin hemen yanına defnedildi.⁽²²⁾

B. Eserleri:

Abdullah Eyyûbî Türkçe yanında yüksek seviyede Arapça ve Farsça bilen bir ilim adamıdır.⁽²³⁾ Bir kısmı te'lif bir kısmı da tercüme olmak üzere 30 civarında eser kaleme aldığı bilinmektedir.⁽²⁴⁾ Bunlardan bir kısmı Fasça'dan Türkçe'ye tercüme, bir kısmı da Arapça'dan Türkçe'ye tercüme veya Türkçe ve Arapça te'liftir. Çok yönlü bir yazardır. Kaleme aldığı eserlerini bir tasnife tabi tutarak hatırlatırsak onun ilmî kişiliği ve ilgi alanları hakkında da fikir edinme şansını elde etmiş oluruz:

1. Bilindiği üzere medreselerde eğitim Arapça olarak yapılmakta, Abdullah Eyyûbî de bu eğitim müesseselerinde öğretim elemanı olarak ders vermektedir. O, Arap dili ve gramerini gayet iyi bilir ve medresede yüksek seviyede Arapça okuturdu. Burada okuttuğu derslerden tuttuğu notları sonradan düzenlemiş ve bunlardan hacimli eserler ortaya çıkmıştır. Daha çok şerh nitelikli olan bu eserlerinden biri *Fevâyihu'l-ekzâr fi halli Netâyici'l-efkâr*'dir⁽²⁵⁾ ki vefatından sonra birkaç defa yayınlanmıştır.⁽²⁶⁾ Bir diğer eseri *Tekmile-i Muharrem*'dir.⁽²⁷⁾ Nahiv konusunda kaleme aldığı *İmtihân-ı Ezkiyâ Şerhi* isimli eserini ise tamamlamamıştır.⁽²⁸⁾

2. Abdullah Eyyûbî, Eyüp Sultan Külliyesi bünyesindeki Darulkurrâ'da da öğretim görevlisi idi ve hem de Reisülkurrâ idi.⁽²⁹⁾ Darulkurrâ, yüksek seviyede Kur'an ilimlerinin okutulduğu bir yerdir ve buranın temel dersleri Kırâat-ı Seb'a, Aşere ve

Takrîb'dir.⁽³⁰⁾ O, burada okuttuğu derslerle ilgili eserler de yazmış, ayrıca Kur'an etrafında merak konusu olan bazı hususlara eser yazarak cevap vermiştir. *el-Mîzân* bu eserlerden biridir. Arapça olarak kaleme alınan bu eserini müellif, kendi döneminde Kur'an konusunda yanlışları görülen bazı okuyucuların hatalarını ortaya koymak maksadıyla te'lif etmiştir.⁽³¹⁾ *Îkâzu'l-Kurrâ* da Kur'an ilimleri ve okuyuşu konusunda gördüğü bir takım yanlışları tashih ve okuyucuyu bu noktalarda uyarı hakkındadır.⁽³²⁾

Türkçe olarak yazılmış olan *Risâle fî Kırâati's-Seb'a ve'l-Aşera ve't-Takrîb* Galatasaray Humâyunu'nda ders kitabı olarak okutulmak üzere hazırlanmıştır.⁽³³⁾ Kur'an'ın değişik şekillerde yorumlanmasına müsait ayetlerini izah maksadıyla yazılmış olan *Müteşâbihâtü'l-Kur'an* ise Arapça bir eserdir. Müellifin kendi ifadesine göre bu eser *el-Kâmûsu'l-muhîd* sahibi el-Fîrûz-âbâdî'nin (ö. 1414) *el-Besâir fî Letâifi'l-Kur'an* isimli eserinden derlenmiştir.⁽³⁴⁾ *Levâmiu'l-bedr şerhu Nâzîmeti'z-zehr* isimli eserine gelince o burada Endülüslü alim eş-Şâtîbî'nin (ö. 1193) *Nâzîmetü'z-zehr* isimli kasidesini şerhetmiştir.⁽³⁵⁾ Kaside, Kur'an sûrelerinin ayet sayılarıyla alakalıdır.⁽³⁶⁾

3. Abdullah Eyyûbî, yaşadığı dönem ve Osmanlı Devleti'nin içinde bulunduğu durumla yakından ilgilidir. Yöneticilerde, orduda ve halkta gördüğü uyuşukluktan da rahatsızdır. Bundan dolayı yöneticileri uyarmak maksadıyla *Nesâyihu'l-mülûk (Yöneticilerin Nasihatleri)*,⁽³⁷⁾ orduyu cihada ve savaşa teşvik etmek için *Tezkiratü'r-rumât (Atıcılığın ve Savaşmanın Önemi)*,⁽³⁸⁾ halkı uyarmak ve şuurlandırmak gayesiyle de *Tefsîr-i Sûre-i Feth (el-Feth Sûresinin Tefsiri)*⁽³⁹⁾ isimli eserler yazmıştır.

4. Yine o, günlük hayatla, çözüm bekleyen meselelerle ve toplumun ihtiyacı olduğuna inandığı hususlarla ilgilenmekte ve bu konularda eser yazarak ihtiyaca cevap vermeye çalışmaktadır. Meselâ, Ramazan'da insanların gelip oruçla ilgili basit basit sorular sorduklarını görünce *Tuhfetü'l-imâm fî mesâilî's-siyâm* isimli özet bir oruç risalesi kaleme almış,⁽⁴⁰⁾ hac yolculuğuna çıkan kimselerin bu görevi nasıl yap-

caklarına dair bilgileri bulunmadığını söylemeleri üzerine de Türkçe olarak *Hediyyetü'l-huccâc* ismiyle özet bir hac risalesi yazmıştır.⁽⁴¹⁾ Aynı maksatla *Miftâhu Saâdeti'l-Medîne* isimli eserini yazmış⁽⁴²⁾ ve Medîne-i Münevver'e'nin önemi ile buradaki ziyaret âdâbını anlatmıştır.⁽⁴³⁾ İnsanların cemaate devam konusunda tenbel davrandıklarını görmesi üzerine de Mestci-zâde Abdullah Efendi (ö. 1735) tarafından yazılan *Fezâilü Cemâat* isimli eseri Türkçe'ye tercüme etmiş ve cemaate devama teşvik etmiştir.⁽⁴⁴⁾

5. Bilindiği üzere tasavvuf Osmanlı dönemi toplum hayatının önemli bir parçasıdır. Toplumla yakından ilgili olan Abdullah Eyyûbî'nin bu konuyu görmezden gelmiş olacağı düşünülemezdi. Gerçekten de o tasavvuf konusuna eğilmiş, ancak bu hususta kendisi yazmak yerine birkaç eser tercüme etmeyi uygun görmüştür. Tercüme ettiği eserlerden anlaşılacak şu ki, o tasavvufun ulu orta ve yalan yanlış olarak tatbik edilen şekline itibar etmemekte, Kur'an ve Sünnet'e uygunluk aramaktadır. Konyalı meşhur alim Ebû Saîd el-Hâdimî de (ö. 1762) tasavvuf konusunda duyarlılığı ile bilinir. Kur'an'a uymayan ve Hz. Peygamber'in hayat anlayışına uygun düşmeyen tasavvufî anlayışları kabul etmez.⁽⁴⁵⁾ Aynı anlayışa sahip olan Abdullah Eyyûbî, onun bu konuda yazdığı *er-Risâletü'n-Nakşibendiyye* isimli eserini *Tercüme-i âdâb-ı Tarîk-ı Nakşibendî* adıyla Türkçe'ye tercüme etmiştir.⁽⁴⁶⁾ Yine o, Ahmed et-Trabzonî (ö.?) isimli bir zatın kaleme aldığı *Tuhfetü'l-ahbâb fî's-sülûki ilâ tarîki'l-ashâb* adındaki eseri⁽⁴⁷⁾ ile önemli mutasavvıflardan Ebu'l-Hasen eş-Şâzelî'nin (ö. 1258) örnek hayatını anlatan bir eseri Türkçe'ye tercüme etmiştir.⁽⁴⁸⁾

6. Abdullah Eyyûbî iyi bir hatip ve vâizdir. O, gençlik yıllarından itibaren Eyüp Sultan Camii ile Sultan Ahmed Camii ve Valide Camii'nde uzun zaman va'z etmiş, buralarda ve başka yerlerde yaptığı konuşmalardan oluşan metinleri sonradan toplayıp *Mecâlisü'l-mevâiz* ismiyle kitap haline dönüştürmüştür.⁽⁴⁹⁾ Talebelerinin isteği üzerine İslâm İnançları ve Felsefesi konusunda Fatih devri alimlerinden Hayâlî (ö. 1470?)⁽⁵⁰⁾ tarafından kaleme alınan *Akâidü'n-Nesefî* isimli eserin şerhine uzun bir hâşiye yazmış ve anlaşılması zor yerlerini izah etmiştir.⁽⁵¹⁾ Bu eser *Hâşiye alâ Hâşiyeti'l-Hayâlî alâ Şerhi'l-Akâidi'n-Nesefiyye*

(30) Dârulkurrâlar hakkında bilgi için bkz. Nebi Bozkurt, "Dârulkurrâ", *DİA*, VIII, 543-545.

(31) Abdullah Eyyûbî, *el-Mîzân*, vr. 1^b.

(32) Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 380.

(33) Abdullah Eyyûbî, *Risâle fî Kırâati's-Seb'a ve'l-Aşera ve't-Takrîb*, vr. 153^d.

(34) Abdullah Eyyûbî, *Müteşâbihâtü'l-Kur'an*, s. 76.

(35) Eserin yazma nüshaları için bkz. Süleymaniye ktp., İbrahim Efendi blm., 27, 49.

(36) Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn*, II, 1921.

(37) Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, III, 396.

(38) Bir *Kırk Hadis* derlemesi ve şerhi olan bu eser, Sultan II. Mahmûd'un (saltanatı: 1808-1839) kahvecibaşısı Mustafa Kâni Bey tarafından *Telhîsu Resâilî'r-rumât* isimli eserin mukaddimesinde yayınlanmıştır (İstanbul, 1263/1846).

(39) Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 379.

(40) Abdullah Eyyûbî, *Tuhfetü'l-imâm fî mesâilî's-siyâm*, vr. 1^b.

(41) Abdullah Eyyûbî, *Hediyyetü'l-huccâc*, vr. 1^b.

(42) Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 380.

(43) Bu eser *Ahvâlü Medîne-i Münevver* ve *Fezâilü Medîne-i Münevver* şeklinde de geçmektedir. Bkz. Mehmed Süreyyâ, *Sicill-i Osmânî*, III, 396.

(44) Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 380.

(45) Ebû Saîd el-Hâdimî ve eserleri için bkz. Mustafa Yayla, "Hâdimî Ebû Saîd", *DİA*, XV, 24-26.

(46) Eserin yazma bir nüshası için bkz. Topkapı Sarayı Müzesi ktp., Emanet Hazinesi blm., 1275.

(47) Yazma bir nüshasına rastlamadığımız bu eserin mahiyeti hakkında bilgi için bkz. Bağdadlı İsmâil Paşa, *Îzâhu'l-meknûn*, I, 237.

(48) Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 380.

(49) Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, VI, 123.

(50) Hayâlî ve eseri hakkında bilgi için bkz. Adil Bebek, "Hayâlî", *DİA*, XVII, 3-5.

(51) Abdullah Eyyûbî, *Hâşiye alâ Hâşiyeti'l-Hayâlî*, s.2.

(52) Eserin yazma bir nüshası için bkz. Süleymaniye ktp., Yazma Bağışlar blm., 666.

(53) Bu eser yazma halinde Kayseri-Râşid Efendi ktp., İd Mehmed Efendi blm., 26655/2, vr. 176b-180b de bulunmaktadır. Bilgi için bkz. Ali Rıza Karabulut, *Kayseri-Râşid Efendi Eski Eserler Kütüphanesindeki Yazmalar Kataloğu*, I-II, Ankara, 1995.

(54) Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 380.

(55) Mehmed Tahir, a.g.e., I, 380.

(56) Bu eserin aslı Veliyyüddin Efendi tarafından 1687 yılında kaleme alınmış, Abdullah Eyyûbî tarafından da tercümesi yapılmıştır. Yazma bir nüshası için bkz. Millet ktp., Ali Emîrî-Şer'iyye blm., 71.

(57) Eserin yazma bir nüshası için bkz. Topkapı Sarayı Müzesi ktp., Emanet Hazinesi blm., 1418.

(58) Mehmed Süreyyâ, *Sicilli Osmânî*, III, 396.

(59) Bağdadlı İsmail Paşa, *Hediyyetü'l-ârifin*, I, 489. *Mir'âtü'n-nâzirin* için ayrıca bkz. Bağdadlı İsmail Paşa, *İzâhu'l-meknân*, II, 462.

(60) el-Batalıyevsî'nin (ö. 1127) *et-Tenbîh* isimli eserinin Abdullah Eyyûbî tarafından 1219 (1804) yılında istinsah edilmiş yazma bir nüshası için bkz. Marmara Ün. İlahiyat Fak. ktp., Üsküdarlı blm., 66.

(61) Abdullah Eyyûbî, *Risâle fi hakkı Hazret-i Ebû Eyyûb el-Ensârî*, vr. 114', 145'.

(62) Ebû Eyyûb el-Ensârî ve İstanbul'a gelişi hakkında bilgi için bkz. Hüseyin Algül, *Hala Sultan ve Eyyûb Sultan*, s. 71-77.

(63) el-Karâfî'nin bu eserinin kütüphanelerimizde bir çok yazması bulunmaktadır. Örnekle olmak üzere bkz. Beyazıt ktp., Umumi blm., 1077; Nuruosmaniye ktp., 1284.

(64) Abdullah Eyyûbî, *Ebû Eyyûb el-Ensârî'den Rivayet Edilen Hadislerin Tercüme ve Şerhi*, vr. 2'-3'.

(65) Abdullah Eyyûbî, a.g.e., vr. 3'.

(66) Eserin tespit edebildiğimiz 273 varaklık tek nüshası için bkz. Süleymaniye ktp., Hasan Hüsnü Paşa blm., 203.

(67) Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, I, 380.

(68) Bir sahifeden ibaret olan bu yazının metni için bkz. Marmara Ün. İlahiyat Fak. ktp., Hacı Cemal Öğüt blm., 1215, vr. 146a. Abdullah Eyyûbî ziyaret adabı ile ilgili bu yazısını daha sonra bazı ilavelerle geliştirmiştir. Bkz. *Risâle fi hakkı Hazret-i Ebû Eyyûb el-Ensârî*, 123-124'.

(69) Abdullah Eyyûbî, a.g.e., vr. 113'-114'.

olarak bilinmektedir.⁽⁵²⁾ Ferâiz yani Miras Hukuku konusunda kaleme aldığı ve *Mahmûdiyye fi'l-Ferâiz* ismini verdiği eseri de önemli çalışmalarından biridir.⁽⁵³⁾

7. Hadis ilimleri konusunda geniş bir birikime sahip olan Abdullah Eyyûbî bu alanda da önemli eserler kaleme almıştır. Bunlardan *Minhatü'l-bârî* Aliyyü'l-Kârî'nin (ö. 1605) iki kelimelelik hadislerden seçerek meydana getirdiği bir *Kırk Hadis*'inin Türkçe şerhidir.⁽⁵⁴⁾ O, Hayâtî Efendi (ö. 1814) tarafından derlenmiş olan bir *Kırk Hadis* mecmûasını da şerh etmiştir.⁽⁵⁵⁾ Bir diğer eseri olan *Tercüme-i Ehâdis-i Kudsiyye*'ye gelince, bu onun 300 civarında kudsî hadisi Türkçe'ye tercüme ettiği bir çalışmasıdır.⁽⁵⁶⁾ *Tezkiratü'r-rumât* ise kendisi tarafından derlenmiş bir kırk hadis mecmûasıdır. Burada okçuluğun, atıcılığın ve savaşmanın önemine dair hadisler derlenmiş ve Türkçe olarak şerh edilmiştir.⁽⁵⁷⁾

Abdullah Eyyûbî'nin *Rahmâniyyetün mine't-tefsîr*⁽⁵⁸⁾ ve *Şerhu Mir'âtü'n-nâzirin*⁽⁵⁹⁾ gibi eserleri de bulunmakta, ayrıca kütüphanelerimizde kendisi tarafından istinsah edilmiş bazı yazma eserler ile karşılaşmaktadır.⁽⁶⁰⁾

C. Eyüp Sultan ve Civarı Konusundaki Hassasiyeti:

Abdullah Eyyûbî'nin en önemli yönü, Ebû Eyyûb el-Ensârî (ö. 49/669) Hazretlerine olan ilgisi ve Eyüp Sultan Camii ile civarı konusundaki duyarlılığıdır. O, tahsilini tamamladıktan sonra Eyüp Sultan Camii'ne başımam tayin edilmiş ve camiin meşrutasına yerleşerek cami ve civarında olanları yakından gözlemeye başlamış,⁽⁶¹⁾ ancak karşılaştığı manzarayı pek iç açıcı bulmamıştır. İnsanların ziyaret maksadıyla buraya oluk oluk aktığını, adaklar tuttuğunu, mermerleri ve çinileri öperek bunlardan bir şeyler beklediğini görünce, 90 yaşlarında bulunduğu sırada Medine'den yola çıkıp İslâm'a hizmet maksadıyla İstanbul'a gelen Ebû Eyyûb el-Ensârî Hazretlerini ve onun taşıdığı ruhu düşünmüş,⁽⁶²⁾ ikisi arasında bir alâka kuramayınca da bir şeyler yapması gerektiğini fark etmiş ve hemen teşebbüse geçmiştir.

İlk iş olarak Ebû Eyyûb el-Ensârî Haz-

retlerinin Hazret-i Peygamber'den naklettiği hadisleri derleyip burada okutmayı düşündü. Bunları derlemeye çalışırken daha önce bu konuda yapılmış bir çalışma ile karşılaştı. Bu çalışma Mısırlı muhaddis Ali b. Ahmed el-Karâfî'nin (ö. 1533) *Nefehâtü'l-abîri's-sârî bi-ehâdisi Ebû Eyyûb el-Ensârî* isimli eseri idi.⁽⁶³⁾ Abdullah Eyyûbî'nin anlattığına göre, bu zat Kânûnî Sultan Süleyman devrinde (saltanatı: 1520-1566) İstanbul'a gelmiş, Ebû Eyyûb el-Ensârî Hazretlerini ziyarete gidince gördüğü manzaraya çok üzülmüş, bunun üzerine bu eserini kaleme almıştır.⁽⁶⁴⁾

Abdullah Eyyûbî el-Karâfî'nin eserini önce Türkçe'ye tercüme etti,⁽⁶⁵⁾ sonra bir program dahilinde talebeye okuttu, halka da anlattı. Defalarca tekrar edilen bu okutma ve anlatma işi sonunda ortaya çıkan malzeme ile söz konusu hadisleri şerh etti. Böylece hacimli bir eser ortaya çıktı. Güzel bir Türkçe ile kaleme alınmış olan onun bu eseri *Ebû Eyyûb el-Ensârî'den Rivayet Edilen Hadislerin Tercüme ve Şerhi* ismiyle yazma halinde kütüphanelerimizde mevcuttur.⁽⁶⁶⁾

Ebû Eyyûb el-Ensârî Hazretlerinin kabrine gelen ziyaretçilerin türbe ve civarında yanlış işler yapmaları, bid'at ve hurafe türü şeylerle meşgul olmaları gibi konular da Abdullah Eyyûbî'yi rahatsız ediyordu. O, bu yanlışları ortadan kaldırmayı düşündü ve bu maksatla *Âdâbü'l-müsâfirin* veya *Risâle fi hakkı âdâbi ziyâratı Hazret-i Hâlid Ebû Eyyûb el-Ensârî* isminde ziyaret adabını anlatan kısa bir yazı yazdı.⁽⁶⁷⁾ Türkçe olan bu yazıda ziyaretçilerin dikkat edecekleri hususlarla okuyacakları dualar yer almaktadır.⁽⁶⁸⁾

Bu arada o, Ebû Eyyûb el-Ensârî Hazretlerinin hayatını anlatan bir eser kaleme aldı. Türkçe olarak kaleme alınan bu eserin ismi *Risâle fi hakkı Hazret-i Ebû Eyyûb el-Ensârî* şeklindedir. Bir hizmet düşüncesi ile kaleme aldığı bu eserini Abdullah Eyyûbî türbeye bıraktı ve ziyarete gelenlerden Ebû Eyyûb hakkında bilgi edinmek isteyenlerin buradan istifade etmelerini sağladı.⁽⁶⁹⁾

Yaşadığı muhitle çok yakından ilgili olan Abdullah Eyyûbî bununla da yetinmedi. İlim ehli zevat başta olmak üzere Eyüp

Sultan Camii ile türbe çevresindeki kabristanda yatan meşhurları tespit etmeye çalıştı ve onların hayatlarına dair bilgileri Ebû Eyyüb el-Ensârî ile ilgili eserine bir bölüm olarak ilave etti. *Zeyl-i Risâle-i Hz. Hâlid Ebâ Eyyüb el-Ensârî, Civar-ı Türbe-i Ebû Eyyüb'da Medfûn Olan Meşhurların Menkıbeleri ve Eyüp Civarında Medfûn Olanlar* gibi farklı isimlerle zikredilen ve müstakil bir eser olarak algılanan bu bölümde o yaklaşık 25 kişinin hayatını konu etmiştir. Bunlar arasında Musannifek (ö. 1470), Ali Kuşçu (ö. 1474), Hatip-zâde (ö. 1495), Kestelli (ö. 1495), Seyyid Ahmed Paşa (ö. 1496), Efdal-zâde (ö. 1497), Kutbüddîn Acemî (ö. 1497), Müeyyed-zâde (ö. 1516), Sinanüddîn Yusuf (ö. 1534), Çivi-zâde (ö. 1547) ve Saçlı Emîr Efendi (ö. 1555) gibi önemli isimler de yer almaktadır.⁽⁷⁰⁾

Bütün bunlar Abdullah Eyyübî'nin ilim, devlet, toplum ve çevre gibi insanların bugün duyarlılık gösterdiği konularda daha iki asır önce kendisini yordugunu ve mahallî imkanlarla önemli işler başardığını ortaya koymakta, ayrıca bu noktalarda hizmet düşüncesi ve şuuruyla hareket ettiğini göstermektedir.

BİBLİYOGRAFYA:

1. Abdullah Eyyübî, *Âdâbü'l-müsâfirîn (Risâle fi hakkı âdâbi ziyâratı Hazret-i Hâlid Ebâ Eyyüb el-Ensârî)*, Marmara Ün. İlahiyat Fak. ktp., Hacı Cemal Ögüt blm., 1215, vr. 14^a.
2. Abdullah Eyyübî, *Ebû Eyyüb el-Ensârî'den Rivayet Edilen Hadislerin Tercüme ve Şerhi*, Süleymaniye ktp., Hasan Hüsnü Paşa blm., 203.
3. Abdullah Eyyübî, *Fevâihu'l-ezkâr fi halli Netâyici'l-efkâr*, İstanbul, 1305/1887.
4. Abdullah Eyyübî, *Hâşiye alâ Hâşiyeti'l-Hayâlî alâ Şerhi'l-Akâidi'n-Nesefiyye*, Süleymaniye ktp., Yazma Bağışlar blm., 666.
5. Abdullah Eyyübî, *Hediyetü'l-huccâc*, Süleymaniye ktp., Tırnovalı blm., 1844/2.
6. Abdullah Eyyübî, *Levâmiu'l-bedr şerhu Nâzîmeti'z-zehr*, Süleymaniye ktp., İbrahim Efendi blm., 27.
7. Abdullah Eyyübî, *el-Mizân*, Süleymaniye ktp., İbrahim Efendi blm., 9.
8. Abdullah Eyyübî, *Müteşâbihâtü'l-Kur'ân*, Marmara Ün. İlahiyat Fak. ktp., Üsküdarlı blm., 66.
9. Abdullah Eyyübî, *Risâle fi hakkı Hazret-i Ebû Eyyüb el-Ensârî*, Marmara Ün. İlahiyat Fak. ktp., Hacı Cemal Ögüt blm., 1215, vr. 113^b-145^b.
10. Abdullah Eyyübî, *Risâle fi Kirâati's-Seb'a ve'l-Aşera ve't-Takrîb*, Marmara Ün. İlahiyat Fak. ktp., Hacı Cemal Ögüt blm., 1215, vr. 152^b-172^a.
11. Abdullah Eyyübî, *Tekmile-i Muharrem*, İstanbul, 1283/1866.
12. Abdullah Eyyübî, *Tezkiratü'r-rumât*, Topkapı Sarayı Müzesi ktp., Emanet Hazinesi blm., 1418.
13. Abdullah Eyyübî, *Tuhfetü'l-imâm fi mesâilî's-siyâm*, Süleymaniye ktp., Yazma Bağışlar blm., 654, vr., 1^b-45^b.

14. Adil Bebek, "Hayâlî", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, XVII, 3-5.
15. Ahmet Akgündüz, *Bilinmeyen Osmanlı*, İstanbul, 1999.
16. Ahmed Cevdet Paşa, *Tarih-i Cevdet*, I-XII, İstanbul, 1976.
17. Ali b. Ahmed el-Karâfi, *Nefehâtü'l-abîri's-sârî bi-ehâdisi Ebi Eyyüb el-Ensârî*, Beyazıt ktp., Umumi blm., 1077.
18. Ali Rıza Karabulut, *Kayseri-Râşid Efendi Eski Eserler Kütüphanesindeki Yazmalar Kataloğu*, I-II, Ankara, 1995.
19. Ali Turgut, "Abdullah Eyyübî", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, I, 102-103.
20. Bağdadlı İsmail Paşa, *Hediyetü'l-ârifin esmâü'l-müellifin ve âsârü'l-musannifin*, I-II, İstanbul, 1951-1955.
21. Bağdadlı İsmâil Paşa, *İzâhu'l-meknûn fi'z-zeyli alâ Keşfi'z-zunûn an esâmî'l-kütubi ve'l-funûn* (thk. M. Şerefüddin Yalıtka-ya-Kilisli Rıfat Bilge), I-II, İstanbul, 1945-1947.
22. Hüseyin Algül, *Hala Sultan ve Eyyüb Sultan*, İzmir, 1994.
23. İsmail Hakkı Uzunçarşılı-Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, I-VIII, Ankara, 1988.
24. Kâtip Çelebi, *Keşfü'z-zunûn an esâmî'l-kütubi ve'l-funûn* (thk. M. Şerefüddin Yalıtka-ya-Kilisli Rıfat Bilge), I-II, İstanbul, 1971.
25. Kemal Beydilli, "İslahat", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, XIX, 174-185.
26. Mehmed Süreyya, *Sicill-i Osmânî*, İstanbul, 1311.
27. Mehmed Tahir, *Osmanlı Müellifleri*, İstanbul, 1333.
28. Mustafa Kânî Bey, *Telhîsu Resâilî'r-rumât*, İstanbul, 1263/1846.
29. Mustafa Yayla, "Hâdimî Ebû Saîd", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, XV, 24-26.
30. Nebi Bozkurt, "Dârulkurrâ", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, VIII, 543-545.
31. Ömer Nasuhi Bilmen, *Büyük Tefsir Tarihi (Tabakâtü'l-Müfessirîn)*, I-II, İstanbul, 1974.
32. Ömer Rıza Kehhâle, *Mu'cemü'l-müellifin*, I-XV, Beyrut, trs.
33. Şerafettin Gölçük-Metin Yurdağür, "Gelenbevi", *Diyanet İslâm Ansiklopedisi*, XIII, 552-555.
34. Yusuf İlyan Serkis, *Mu'cemü'l-matbûâtü'l-Arabiyye*, I-II, Mısır, 1349/1931.

(70) Abdullah Eyyübî, *a.g.e.*, vr., 125^a-145^b.

Abdullah Eyyübî'nin Eyüp'deki, Eyüpsultan türbesinin arkasındaki hazirede yer alan mezarı ve mezartaş kitabesi (Eyüp Belediyesi arşivinden)